

A STATISZTIKAI ÉS SZÁMVITELI INFORMÁCIÓS RENDSZER

Nyitrai Ferencné

Központi Statisztikai Hivatal

Az elmúlt évek során szinte elemi erővel vetődött fel nálunk is és a nemzetközi környezetben is egy nehezen kielégíthető információ-éhség. Az információ divatossá vált nemcsak olyan mélységig, ameddig azt felhasználása indokolja, hanem gyakran a reális mértéknél jóval részletezettebb, mélyebb és esetenként kevésbé megalapozott formában is. Joggal merülhet fel tehát - mind az adatszolgáltatók, mind a felhasználók részéről - az az igény, hogyan rögzítsük az információs rendszeren belül a statisztikai és számviteli információk helyét és szerepét, azok felhasználásának függvényében. Mielőtt ezt megkísérelnénk, definiálnunk kell a fogalmat, amelyet vizsgálunk.

AZ INFORMÁCIÓ FOGALMÁRÓL

Mint minden olyan kifejezést, amely a szakemberek és a széles közvélemény érdeklődésének homlokterében áll, az "információ" szót is a legkülönbözőbb értelemben használják. Ismeretes e fogalom igen pregnáns definíciója a matematikai statisztikából. Ennek keretében is alkalmaznak különböző meghatározásokat, attól függően, hogy milyen kört kívánnak átfogni az információ fogalmával. Szemléltetésül csak egyet említek Henri THEIL Közgazdaságtan és információelmélet című könyvéből, amelyben az információt egy konkrét hírben kapott információként értelmezi és ezt mint a posteriori valószínűség és a priori valószínűség hányadosának logaritmusát definiálja.

Más elméleti közgazdák, matematikusok a fogalomnak más tartalmat tulajdonítanak.

A szó vulgáris értelmében információn általában azt a közlést értjük, amely szóbeli vagy számszerű formában ad tájékoztatást valamely gazdasági vagy társadalmi jelenségről, illetve folyamatról. Ez a definíció már korántsem olyan pontos, mint a matematikai statisztika-

kában alkalmazottak bármelyike, hiszen a felhasználói igények szerint szélesebb vagy korlátozottabb kört foglalhat magába.

A verbális, illetve a számszerű formában megjelenő információk ugyanis a társadalmi és a gazdasági élet bármelyik területére vonatkozhatnak; tartalmazhatnak tényanyagokat elmúlt időpontokra vagy időszakokra vonatkozóan, vagy közléseket valamely várható, valószínűsíthető eseményre, folyamatra vonatkozóan.

Mi a továbbiakban csak a gazdasági életben megjelenő és felhasználható információkkal kívánunk foglalkozni, ezek közül is azokkal, amelyek számszerűsíthető formában jelennek meg. Ezek az információk - tartalmukat illetően - lehetnek kifejezetten műszaki /technikai, technológiai/ jellegűek, amelyeket vizsgálatunkból e pillanatban kizárunk és lehetnek alapvetően gazdasági jellegűek. Természetesen az utóbbiak is tartalmazhatnak műszaki vonatkozású ismeretanyagot. Például, ha statisztikai úton információt kapunk egy vállalat gépeinek számáról, azok fajtankénti megoszlásáról, kihasználásáról, a működtetésükhöz szükséges munkaidőről, anyagfajtról stb., ezt az információt esetünkben gazdasági jellegűnek fogjuk fel, noha tartalmaz műszaki elemeket is.

A gazdasági jellegű információk köre igen széles, hiszen a gazdasági élet és a különböző gazdasági ágazatok és folyamatok bármely területére vonatkozhat. Speciális helyet foglal el a gazdasági jellegű információk hálózatában a számvitel és a statisztika.

A STATISZTIKAI ÉS SZÁMVITELI INFORMÁCIÓK HELYE ÉS SZEREPE A GAZDASÁGI INFORMÁCIÓK KÖZÖTT

Mielőtt a kétfajta információ közös és megkülönböztető jellemvonásairól beszélünk, vizsgáljuk meg, hogy milyen tényezők függvényeként jelenik meg vagy módosul mindkét információfajta. Kétségtelen, hogy mind a statisztikai, mind a számviteli információk jelentős mértékben függnek a gazdasági és társadalmi rendszertől. Természetesen ez a meghatározás nem azt jelenti, hogy a kapitalista társadalmi és gazdasági rendszer mellett szükségszerűen más a tartalma az egyes statisztikai mutatószámoknak, mint a szocialista rendszerben, de jelentheti azt, hogy más részletességű, mélységű, sok esetben más körre vonatkozó adatokat foglal magában a tőkés országok számviteli és statisztikai rendszere és másokat alkalmazunk mi. Példaként két területet említünk meg: a hazai statisztikai gyakorlatban igen nagy szerepük van az állóeszközöknek, azok kihasználására vonatkozó mutatószámoknak. A kapitalista országok statisztikájában ezek azért kapnak sok esetben kisebb hangsúlyt, mert a tőkés vállalatok ilyen jellegű adataikat nem szívesen bocsátják állami szervek rendelkezésére. A másik példa a nemzeti jövedelem-számítás esete lehet, ahol mi a fogalmat mind szűkebb, mind szélesebb értelemben egyaránt használjuk. Külön vizsgáljuk a kizárólag anyagi tevékenységekből vagy anyagi jellegű termelő ágazatokból származó nemzeti jövedelmet és emellett vizsgáljuk a szélesebb értelemben vett - tehát a szolgáltató és egyéb tevé-

kenységeket is magában foglaló - nemzeti jövedelmet /új szóhasználat-
tal: netto nemzeti termelést/. A szűkebb értelemben vett fogalom a
kapitalista statisztikában nem használatos.

E különbségeket figyelembe véve is, sok olyan vonása van a sta-
tisztikai és számviteli információknak, amely független a gazdasági és
társadalmi rendszertől, amely tehát alkalmas nemzetközi egységesítés-
re, s így alapul szolgálhat különböző gazdasági és társadalmi rend-
szerek közötti összehasonlítások céljára.

A számviteli és statisztikai információ - különösen annak részle-
tezettsége - függvénye a gazdaságpolitikai célkitűzéseknek. Ismeretes,
hogy a fejlődés egyes szakaszaiban hazánkban is más és más mélységben,
részletességben tartottak nyilván adatokat a vállalatok és intézmé-
nyek, s a fejlődés során az információk szélesedése volt tapasztalha-
tó.

Jelentős mértékben függ mindkét információfajta a gazdaságirá-
nyítás konkrét rendszerétől. Ugy vélem, hogy ez a megállapítás továb-
bi részletezést igényel. Míg ugyanis eléggé érthető, hogy magasabb
szintű gazdasági és társadalmi rendszerben a vezetésnek minden szin-
ten több adatra van szüksége, addig a gazdaságirányítási rendszer fej-
lettsége és az információigény közötti kapcsolatot sokan nem a reali-
tásoknak megfelelően ítélik meg.

Utalni szeretnék arra, volt olyan elképzelés mai gazdaságirányí-
tási rendszerünk bevezetésekor, hogy ennek az új irányítási formának
a számviteli és statisztikai információ csökkenésével kell együtt jár-
nia. Ilyen hangok még a közgazdász közvéleményben is teret kaptak és
csak a szakemberek vékony rétege mondta, hogy előre látszik a gazda-
ságirányítás új formái mögött meghúzódó magasabb információigény. En-
nek indoklásul azt kívánom megemlíteni, hogy minél decentralizáltabb
a döntés, annál több átfogó ismeretanyagra van szüksége a felsőszintű
vezetésnek ahhoz, hogy a gazdasági élet jelenségeit és folyamatait
reálisan tudja megítélni és a különböző szintű vezetőknek ahhoz, hogy
saját és felettes szerveik döntését megfelelően tudják előkészíteni,
továbbá a döntések megvalósulását nyomon követni. Mindez természet-
esen csak olyan mértékig igaz, amilyen mértékig az információt a kü-
lönöző döntési szinteken a vezetők megismerni és felhasználni képe-
sek. /Ez pedig nem csupán objektív, de gyakran szubjektív tényezők
függvénye is./

A statisztika és számvitel körébe tartozó információk volumene
napjainkban nagymértékben függvénye a feldolgozási technikának is. E
téren egyértelműen azt állapíthatjuk meg, hogy a korszerű elektroni-
kus adatfeldolgozási technika lehetőségei önmagukban is növelőleg ha-
tottak a statisztikai és számviteli információkra. Az egyensúly azon-
ban a különböző szinteken begyűjtött és rendelkezésre álló informáci-
ók, s azok feldolgozásának technikai lehetőségei között ma még koránt-
sem jött létre. Sok esetben az adatok feldolgozásának kombinációs igé-
nyei meghaladják a gazdaságos feldolgozás lehetőségeit /nem gazdaságo-
san minden feldolgozható/. A korszerű feldolgozási metodika egyébként
az információ rendszerének kialakulására és stabilizálására kedvezően
hat. Sok esetben kényszerítő körülményt jelent arra, hogy információs

igényeinket jól csoportosítsuk, megfelelő időszakra előre lássuk és amennyire csak lehet, stabilizáljuk. A statisztikai és számviteli információs rendszer hatékony funkcionálásának alapja ma az egységes és egyuttal többszörös információs rendszer.

Az egységeség azt jelenti, hogy mind a statisztikában, mind a számvitel más ágaiban azonos fogalmakat alkalmazunk, egy megnevezést azonos tartalommal használunk és módszertanilag is állandó, folyamatos az egyeztetés a statisztika és a számvitel különböző ágai között. E tekintetben a kormány a Központi Statisztikai Hivatalt koordinátori feladatokkal bízta meg. Hangsúlyozni szeretném: feladatokkal és nem jogokkal. A külső szemlélő ugyanis úgy látja, hogy a Központi Statisztikai Hivatal az egységes fogalmi és módszertani rendszer keretében bizonyos monopolhelyzetet kíván magának biztosítani. Ha azonban a kérdést kissé jobban megismerjük, jól látható, hogy itt nem privilégiumról van szó, hanem kötelezettségekről. Az egységes fogalmi és módszertani rend biztosítása és karbantartása ugyanis azt igényli, hogy a Központi Statisztikai Hivatal az adatgyűjtéseket elrendelő szervezetek és hatóságok között állandó összekötő szerepet játsszon, "odafigyeljen" minden új adatkérés tartalmára, felelősséget vállaljon azért, hogy az adatszolgáltatóknál ne legyenek párhuzamos adatkérések, vagy ne legyenek olyan adatkérések, amelyeknél azonos megnevezés más és más fogalmat takar.

Az egységes statisztikai és számviteli információs rendszer kialakításában alapvető lépést jelent a népgazdaság egységes ágazati rendszerének és az ipari és mezőgazdasági termékek egységes nomenklatúrájának kidolgozása és közzététele. E két bázison ugyanis egy sor különböző típusú gazdaságstatisztikai számbavétel, a tervezés és megfigyelés különböző fajtái alapulnak. Az egységes népgazdasági ágazati rendszer azt eredményezte, hogy gazdasági és társadalmi életünk minden egyes szervezetének konkrét helye van, számjel biztosítja azt, hogy minden adatfelhasználó közvetlen tájékozódást kaphasson az adatszolgáltató szervezetek ágazati hovatartozásáról. Az egységes termék-nomenklatura keretében is megfelelő számjellel segítjük elő a termék felismerhetőségét a termelés, értékesítés és felhasználás mindegyik fázisában, folyamatában.

Az egységes számbavételi rendszert biztosítja az elmúlt években elfogadott engedélyszám-rendszer is. Minden egyes számviteli vagy statisztikai beszámoló jelentősen, adatszolgáltatás-fajtán engedélyszám jelzi, hogy milyen adatkérő szerv rendelte el az adatszolgáltatást.

Ezzel kapcsolatban szeretnék a jelenleg funkcionáló többszörös statisztikai rendszer néhány sajátosságáról szót ejteni.

Ugy vélem, nyilvánvaló, hogy egy korszerű vezetésű gazdaságirányítási rendszerben belül a statisztika nem lehet egyetlen szervezet monopóliuma. De nem valószínű, hogy a másik véglet sem, tehát az, hogy bármilyen szerv tetszése szerint kérjen többé-kevésbé szakszerű vagy kontár módon statisztikát a vállalatoktól, intézményektől. Ezért célszerű volt rögzíteni azoknak a szervezeteknek, intézményeknek körét, amelyek jogosultak statisztikai jellegű információt kérni, és

amelyeknek így engedélyszám-kiadási jogkörük van. Egy iparvállalat esetében például a Központi Statisztikai Hivatalon kívül adatokat kérhet közvetlen felügyeleti minisztériuma vagy a funkcionális szervek /Munkaügyi Minisztérium, Pénzügyminisztérium, Országos Tervhivatal stb./ bármelyike. Ha viszont ezeken kívülálló intézetek, például piacutató intézetek vagy más gazdasági jellegű intézmények kívánnak az iparvállalathoz fordulni statisztikai adatokért, úgy ezeknek jóváhagyás céljából meg kell keresniük az engedélyszám kiadására jogosult szervezetek valamelyikét. Az egységes rendszer biztosítása érdekében pedig a Központi Statisztikai Hivatalon kívüli engedélyezési jogkörrel rendelkező szervezetek kötelesek vagy előre, vagy legalább utólag bemutatni adatszolgáltatásaikat a KSH-nak. Így mód van arra, hogy az esetleges párhuzamosságokat megfelelő szervezéssel kiküszöböljük. Erre ad lehetőséget az a módszer is, amelyet az évenkénti rendszeres adatgyűjtések alkalmazzunk. A különböző minisztériumok, főhatóságok ugyanis közlik adatigényeiket a KSH illetékes főosztályával és így a népgazdasági szintű egységes, valamint az ágazati szinten érvényes statisztikai beszámoló jelentések kialakításakor mód nyílik arra, hogy a megfelelő igényeket koordináljuk, és ha szükséges, beépítsük a statisztikai rendszerbe.

A jelenlegi többszörös adatgyűjtés alkalmas arra, hogy bizonyos mértékig korlátozza az igényeket és mégse teremtsen monopolhelyzetet. Bár az adatszolgáltatók részéről egy ilyen monopolhelyzet az azal a kényelemmel járna, hogy csak egy szervezet részére kellene adatokat adniuk, ez azonban a különböző igények kielégítését nem tudná biztosítani. A KSH ugyanis nem hivatott arra - és ilyen jogokat nem is kíván magának - hogy megítélje, mely szerint az ágazatért felelős miniszternek vagy minisztériumnak milyen adatokra van szüksége a hatékony vezetéshez.

Külön problémát vetett fel a statisztikai rendszerben az ágazati felelősség elvének érvényesítése a jelenlegi mechanizmusban. Köztudott, hogy egy sor olyan vállalat van, amely felügyeleti szempontból egy bizonyos tárcához tartozik, ágazati irányítás szempontjából azonban más tárcához. A legszembetűnőbb példa erre a tanácsi, illetve a szövetkezeti ipar. A tanácsi vállalatok felügyeletét a megyei, városi tanácsok látják el; a szövetkezetekét pedig - érdekképviselési szempontból - az OKISZ. Ugyanakkor a tanácsi vállalatok és a szövetkezetek ágazati irányítás szempontjából tevékenységüknek megfelelően a könnyűipari, a kohó- és gépipari vagy a nehézipari tárcához tartoznak. Nyilvánvaló tehát, hogy például a gépiparért ágazati felelősséggel rendelkező miniszternek a KGM-hez tartozó gépipari vállalatok adatain kívül ismernie kell a más tárcákhoz és a tanácsokhoz tartozó gépipari vállalatok, valamint a gépipari szövetkezetek helyzetét, fejlődését, tehát azok adatait is. Elrendelhet tehát bizonyos adatgyűjtéseket ezekre a termelő-egységekre vonatkozóan is, de természetesen ehhez a felügyeletet ellátó szerv vezetőjének beleegyezését meg kell szereznie.

A jelenleg érvényben levő engedélyszám-rendszer módot ad arra, hogy ismeretet szerezhessünk a népgazdaság különböző területein érvényben levő és jogilag rendezett beszámoló jelentésekről, adatgyűjtésekről. Ezek nyilvántartása a KSH keretében összpontosul és esetenként közzé kívánjuk tenni az érvényes adatgyűjtések jegyzékét. Termé-

szetesen a most érvényben levő és viszonylag új rendszer mellett is vannak kutatóintézetek, ipargazdasági intézetek részéről olyan adatkérések, amelyek nem kötelező érvényűek, és amelyeken - annak hangsúlyozására, hogy a választást megtagadhatja az a szerv, amelytől az információt kérték - nem szerepel engedélyszám.

A számvitelen alapuló információs rendszer alapja a központi számviteli előírás, az iparban a KÁLISZ, amely a nyilvántartások s az adatszolgáltatások zárt és belső, önmagából adódó ellenőrizhetőségre épülő rendjét biztosítja. A számviteli rendszer kialakítása és korszerűsítése a Pénzügyminisztérium feladatkörébe tartozik.

Végül hangsúlyozni szeretném, hogy mind a statisztikai, mind a számviteli információs rendszer alapvető célkitűzései között szerepel a stabilitás. Ezt a közeljövőben azzal kívánjuk megoldani, hogy a rendszeres beszámoló jelentések közül kiválasztjuk a stabil - tehát évről-évre vagy éven belül rövidebb időszakokra azonos tartalommal és formában megismétlődő - elemeket és az adatgyűjtések változó elemeit is. Ez arra készíti az adatszolgáltatókat, hogy maguk is megfelelő gépesítéssel, technikai felszereléssel előre, hosszabb távra tudják belső adatszolgáltatásukat megszervezni.

KOORDINÁCIÓ ÉS MUNKAMEGOSZTÁS A STATISZTIKA ÉS SZÁMVITEL KÖZÖTT

A gazdasági döntések előkészítésében és a döntések eredményeinek nyomon követésében mind a statisztika, mind a számvitel alapvető szerepet játszik. Számos esetben igen sok közös vonása van a kétfajta információt gyűjtő hálózatnak. Mindkettőnek legfőbb jellemzője az, hogy alapvető tartalmában és szervezetében viszonylag hosszú időn keresztül állandó /még akkor is, ha egyes elemei gyakrabban változnak/.

Lényeges különbséget jelent azonban e kétfajta információ között az, hogy a számvitel elsősorban vállalati kategória, a vállalati szintű döntések előkészítéséhez és nyomon követéséhez ad számszerű információkat, bár kétségtelenül a makroökonómiai információigény kielégítéséhez is igen sok nélkülözhetetlen adatot szolgáltat.

Mikroökonómiai - tehát alapvetően vállalati - szinten a számvitel ad képet a gazdasági tevékenység egészéről, a vállalat működésének eredményességéről, az eredményre ható különböző tényezőkről és hatásuk mértékéről.

A számvitel kizárólag értéki mutatószámokat rögzít, míg a statisztikai információk mind természetes mértékegységű adatokat /natúrálisakat/, mind pedig értéki adatokat tartalmaznak. A számvitel számára az értéki számbavétel biztosítja azt, hogy a teljes gazdasági folyamatot azonos mérőeszközzel tudja nyomon kísérni.

A számvitelt jellemzi az is, hogy folyamatosan és tételesen vezeti nyilvántartásait. E tekintetben tehát alapeleme az egységes, központilag előírt számviteli rendszer. Ismeretes, hogy például a KÁLISZ

minden egyes részletének megváltoztatása milyen hosszú és alapos előkészítő munkát igényel. A statisztika a rendszeres és tételes megfigyelést szintén alkalmazza, ez azonban a statisztikában már nem kizárólagos. Sok esetben a teljes körű információt megfelelően helyettesíti a reprezentatív számbavétel, megbízhatósági kritériumai - megfelelő matematikai előkészítés esetén - azonosak. A statisztikában alkalmazott módszerek változatosabbak, mint a számvitelben. A statisztikában ugyanis alkalmazunk részleges számbavételt, meghatározott körre vonatkozó információkat, a számvitelben ez a módszer kevéssé használatos. A statisztikai információs rendszer - különösen napjainkban - nagymértékben támaszkodik matematikai módszerekre; ezek a számvitel sajátos rendjéből adódóan, ott nem nyerhetnek alkalmazást.

Jelentős különbséget eredményez a számvitelben ismert kettős könyvvitel rendszere, amely teljesen zárt rendszer, és amelyben az ellenőrzés a rendszeren belül adódik. A statisztikai információk nem ilyen zárt rendszerre épülnek, bár a bizonylati elvét a statisztika is megköveteli, azonban csak az esetek egy részében biztosítják a statisztikai adatok az önmagukból adódó számszerű és logikai ellenőrizhetőséget; sok esetben az ellenőrzés csak utólagos, helyszíni vizsgálattal oldható meg.

Végül különbséget jelent a gazdasági információk e két ága között az eltérő gyakoriság is. A folyamatos számvitelből ugyanis leggyakrabban negyedévenként, de az esetek nagy részében csak évenként állítanak össze igen részletes információs anyagot a mérlegbeszámolók keretében. A statisztikai számbavétel gyakorisága ennél jóval nagyobb lehet. A gazdaságstatisztikában is ismeretesebbek az éves adategyűjtések; ezek a hosszútávú megfigyelések és elemzések bázisai. Ezek mellett azonban havonkénti, évenkénti és esetenkénti megfigyeléseket is alkalmazunk.

Bár az eddigiekben alapvetően a kétfajta információ különbségeit hangsúlyoztam, döntő mégis a kétfajta információ tartalmi egyezősége. Ez igen sok kétoldalú egyeztetést igényel, mert például elképzelhetetlen, hogy az ipari termelés értékén vagy annak egyes elemein mást értsen a számvitel és mást a statisztika.

A SZÁMVITELI ÉS STATISZTIKAI INFORMÁCIÓK FELHASZNÁLÁSÁNAK MÓDJA

Az információ tartalmát, részletezettségét és gyakoriságát egyaránt a felhasználás igényei határozzák meg. A klasszikus statisztikai elméleti tanulmányok a statisztikai adatfelvétel megszervezését megelőző fázisnak a felhasználásra vonatkozó ismeretanyag összeállítását tartják. Előbb kell tehát tudnunk, hogy miről akarunk információt adni és aztán dönteni arról, hogy milyen legyen az információ alapjául szolgáló beszámoló jelentés tartalma, formája. Nyilvánvaló tehát, hogy mind a számviteli, mind a statisztikai - de főként ez utóbbi - információ nagymértékben függvénye annak a döntési szintnek, amely számára a hírközlés készül. Napi gyakorlatunkban két szintet szoktunk elhatárolni:

a mikroökonómiai szintet, amely lényegében a vállalat, intézet, intézmény, ahol a konkrét operatív döntéseket hozzák;

a másik gyűjtőfogalom a makroökonómiai szint, ez azonban már különböző fokozatokat tartalmazhat, mert ide soroljuk a közvetlen irányító szerveket és a népgazdaság egészét figyelemmel kíséző adatgyűjtő szervezeteket egyaránt.

Mikroökonómiai szinten a statisztikai információs igényeket lényegében az határozza meg, hogy a helyi vezetőknek rendszeres és folyamatos tájékoztatást kell kapniuk az irányításuk alá tartozó egység egész gazdasági munkájáról. Meg kell tudni ítélniük, hogy milyen pontokon van szükség operatív beavatkozásra és egyidejűleg képet kell kapniuk a hosszabb távú fejlődés fő vonásairól, trendjéről is. Az utóbbi elem csak az elmúlt években vált gyakorlattá, elsősorban az iparvállalatok munkájában. Ismeretes, hogy a korábbi irányítási rendszerben a számviteli és a statisztikai információk alapvetően a konkrét havi, sőt sok esetben napi irányítás célját szolgálták, és így az összehasonlíthatóság még követelményként is csak ritkán merült fel a vállalatok számviteli és statisztikai munkájában.

Napjainkban azonban, amikor a középtávú tervezés vállalati feladattá is vált, elképzelhetetlen, hogy ne rendelkezék a vállalat döntésre jogosult vezető testülete legalább ötéves áttekintéssel, de sok esetben ennél hosszabb periódusra vonatkozó komplex adatsorokkal. Ez az igény pedig szükségszerűen felveti az összehasonlítás biztosítását, amely visszahat az egész információs rendszer megszervezésére. Hangsúlyozni kívánom, hogy mikroökonómiai szinten csaknem kizárólag a teljes körű számbavétel érvényesülhet, nagyon kevés olyan eset van, amikor reprezentatív módszerrel vagy részleges megfigyeléssel ezeken a döntési szinteken reális képet lehet alkotni.

Más a helyzet a makroökonómiai információs igény esetében. A mai gazdaságirányítási rendszer sajátossága az, hogy a döntéseket azokon a szinteken hozzák, amelyeken a legtöbb ismeretanyaggal rendelkeznek a reális döntések meghozatalához. Nyilvánvaló tehát, hogy minél magasabb szinten vizsgáljuk a gazdasági élet fejlődési folyamatát, annál nagyvonalúbb áttekintésre van szükség és részletekbe csak olyan kérdések vizsgálatánál érdemes bocsátkozni, ahol a fejlődés megkívánt trendje nem valósult meg, ahol a tervezettel ellentétes tendenciák érvényesültek, ahol tehát beavatkozásra lehet szükség. A magasabb döntési szinteken erőteljesebben érvényesül a komplex információ igénye. A korszerű iparvezetésnek megfelelő információanyaggal kell rendelkeznie az irányítása alá tartozó iparágak belső fejlődéséről és külső kapcsolatairól egyaránt. A beruházásoktól az értékesítési folyamatokig kell a hozzátartozó terület egészét ismernie. A statisztikai információt szolgáltató szervezeteknek és ezek között is elsősorban a KSH-nak tehát arra kell felkészülnie jelenlegi mechanizmusunkban, hogy a felsőszintű vezetés ilyen jellegű komplex információigényét rendszeresen kielégítse. Ennek érdekében a következő típusú közlések váltak a statisztikai munka gyakorlatává:

rendszeres havi, negyedéves és éves publikációk. Ezek egyidejűleg szolgálják a gazdasági és a politikai vezetés, valamint a széles közvélemény tájékoztatását;

részletes elemző, értékelő tanulmányok havonta a gazdasági vezetés részére;

félévenkénti tervjelentések az ország lakosságának tájékoztatása céljából;

témajelentések egy-egy érdeklődésre számot tartó témakör vagy terület fejlődésének mélyreható vizsgálata érdekében;

részletesebb, hosszabb távot vizsgáló tanulmányok, elsősorban a közgazdász szakemberek, kutatók megfelelő informálása érdekében;

adattárak, adatgyűjtemények, ugyancsak elsősorban a szakértő közgazdászok és kutatók tevékenységének elősegítésére; végül és nem utolsósorban

adatszolgáltatások a nemzetközi statisztikai szervezetek /ENSZ, KGST/ informálására.

Ez a vázlatos, de még így is elég terjedelmes felsorolás jellemzi a központi statisztikai szervek munkájának sokrétűségét. Ha emellett még azt is figyelembe vesszük, hogy a regionális gazdasági és politikai vezetők tájékoztatása a megyei statisztikai szervezetek feladatkörébe tartozik, úgy nyilvánvaló, hogy a statisztikai adatgyűjtéseknek egyidejűleg milyen sok cél érdekében kell készülniök. Mindez természetesen nem csökkenti /az esetek nagy részében növeli is/ az adatszolgáltatók terhelését.

Annak érdekében, hogy a lehetőségekhez mérten gazdaságosan oldjuk meg statisztikai feladatainkat, a teljes körű megfigyelést csak azokban az esetekben alkalmazzuk, amikor az információ jellege azt megkívánja. Olyan kérdések vizsgálatánál, ahol a megfelelő reprezentáció elég biztos tájékoztatást ad, erre az eszközre támaszkodunk. Példaként említem meg a termelői és fogyasztói árstatisztikát, vagy a háztartás-statisztika különböző megfigyeléseit és egy sor munkaügyi kérdést, amelyet öt évenként - ugyancsak reprezentatív módszer alapján - vizsgálunk /pl. az iparban foglalkoztatottak munkakörülményeit, bérhelyzetét és az ezeket befolyásoló tényezőket/.

A statisztikai információkból nyert adatok széles körű felhasználása szükségessé tehet olyan megfigyeléseket, amelyeket az adatszolgáltató szervezetek a saját céljukra kevésbé vagy egyáltalán nem tudnak felhasználni. Ez különösen érvényes a reprezentatív statisztikai megfigyelésekre. Teljesen nyilvánvaló, hogy a reprezentáció mértéke, amely iparági vagy összipari szinten megbízható anyagot ad, korántsem kielégítő vállalati szinten. A termelői árak alakulását például egy-egy iparvállalatnál csak teljes körű számbavétel alapján lehet megbízhatóan megítélni, és így az e tárgyú reprezentatív adatkérések az adatszolgáltatók számára sok esetben érthetetlennek, sőt feleslegesnek tűnhetnek.

Úgy vélem, hogy az eddig elmondottakból egyértelműen következik, hogy makroökonomiai szinten elsősorban nagyobb egységekre /iparágakra, iparcsoportokra/ összevont adatokat használunk fel, hiszen ten-

denciákról akarunk tájékoztatást kapni, illetve az egyes ágazatok helyzetét és fejlődését kívánjuk az adatok alapján realisan értékelni. Természetesen ez nem zárja ki, hogy ne vizsgáljunk emellett szóródásokat. Például igen gyakran a keresetek differenciálódásának folyamatát elemezzük, vagy a vállalatok szóródását az elért eredményhányaduk alapján. Ilyenkor azonban nem az egyes vállalatok adatai kerülnek végső soron elemzésre, hanem az átlag és az átlag körüli szóródás. Ezzel arra is szeretnék utalni, hogy a statisztikai adatszolgáltatás alapján ma közvetlenül egyetlen irányító szerv sem avatkozik be egyes vállalatok munkájába. A Központi Statisztikai Hivatal éppen annak érdekében, hogy a vállalatok a statisztikai törvényben előírt módon megbízható adatokat szolgáltatassanak, egy-egy konkrét vállalat adatait nem adják ki sem piacutató szervezeteknek, sem esetleg konkurrens vállalatoknak, intézményeknek. Ugyanígy nem adják ki az olyan konkrét termékek áralakulásának adatait sem, amelyeket egy, legfeljebb két vállalat gyárt az országban. Ilyen esetekben ugyanis a vállalat vezetőinek joga annak eldöntése, hogy a felhasználó, illetve az adatot kérő számára rendelkezésre bocsátja-e adatait, vagy sem.

A statisztikai és a számviteli információk felhasználási területe sok esetben szorosan kapcsolódik egymáshoz. Annak érdekében, hogy az adatszolgáltatóktól kétszer ne kérjék ugyanazt az információt, mindazokat az értéki mutatószámokat, amelyek a számvitel alapján megállapíthatók és a mérlegbeszámolóba beépíthetők, ebből az adatforrásból nyeri a statisztika is. A statisztikai információk és az azokból készült publikációk tehát olyan elemzéseket tartalmaznak, amelyek egyaránt származhatnak közvetlen statisztikai forrásból, vagy a mérlegbeszámolókból. Ezért a mérlegbeszámolókat ugyanolyan csoportosításban is feldolgozzák, ahogy az ágazati statisztikai rendszer saját forrásból nyert adatait. A tartalmi összefüggéseknek ugyanis az értéki és a naturális adatok között fenn kell állniuk. Mindez természetesen bizonyos mértékig behatárolja az adatgyűjtések és az ezekből készülő információk rendjét. Ismeretes ugyanis, hogy a mérlegbeszámoló szervezetre, tehát jogi egységekre vonatkozóan készülnek. A számvitel is erre az alapra épít. A statisztikában azonban sok esetben szükség van ennél mélyebb és főként homogénebb egységre.

A nemzetközi statisztikai gyakorlatban - és különösen az ENSZ keretében - igen sokat foglalkoztak és foglalkoznak napjainkban is a számbavételi egység problémakörével. Számos országban a számbavétel alapvető egysége a tevékenységi egység /kind of activity/.

A számbavételnek ez a módja azt igényli, hogy a vállalaton belül tevékenységfajtánként rendelkezünk a legfontosabb értéki mutatószámokkal is. A magyar gyakorlat azonban ezt nem teszi lehetővé. Mint-hogy számviteli rendszerünk kizárólag jogi egységek egészére írja elő kötelezően az értéki nyilvántartások vezetését, tevékenységi körönként csaknem kizárólag naturális adatokat tartanak nyilván. Az iparstatisztikai gyakorlatban néhány év óta megkíséreljük a tevékenységi kört közelítő, illetve azzal eléggé rokon gyártási ágankénti számbavétel bevezetését. Az adatot felhasználók szempontjából ezt jelentős lépésnek értékeljük, mert így lehet képet alkotni homogén gazdasági egységek fejlődési tendenciáiról. Korlátozza lehetőségeinket azonban az, hogy naturális adatok mellett csak néhány, legfeljebb az állóesz-

közök, gépek értékére vonatkozó adatot lehet ilyen szinten beépíteni az adatgyűjtésekbe.

Ugy véljük, hogy a fejlődés útja ebbe az irányba vezet. Minél szélesebb kört ölel fel a jogi egység, egy vállalat tevékenysége, annál inkább törekednünk kell arra, hogy párhuzamosan kétfajta számbavételi egységgel dolgozzunk, tehát hogy a vállalat egészére vonatkozó információk mellett bizonyos adatokat egynemű tevékenységet folytató egységekre vonatkozóan is számba vegyünk.

Ezzel a kérdéssel azért foglalkozom az adatok felhasználása kapcsán, mert éppen a felhasználó közgazdászok és gazdasági vezetők részéről vetődik fel mind gyakrabban az az igény, hogy a tevékenységfajták alakulását kívánják megfigyelni és úgy vélem, a jövőben ez - a tervezés munkája szempontjából is - követelményként merülhet fel.

A gazdaságkutatás, a gazdasági előrebecslés ugyanis egyre inkább azzal foglalkozik, hogy a következő években mi várható például a gépipari fejlődés tekintetében, vagy ezen belül a közlekedési eszközök gyártása területén, s ilyenkor a szemlélet alapja az alapvető gyártási tevékenység /gyártási ág/ és nem azoknak a vállalatoknak az összessége, amelyek főprofilként gyakorolják a vizsgált tevékenységfajtát és mellette még sok más egyéb tevékenységet is.

E kérdés egyébként szorosan összefügg az egyes népgazdasági ágak ún. "profilidegen" tevékenységének vizsgálatával. Közismert, hogy napjainkban a mezőgazdasági üzemek mind nagyobb mértékben végeznek ipari vagy építőipari tevékenységet. Nyilvánvaló, hogy ha az ország összipari tevékenységét akarjuk számba venni és erről kívánunk információt adni, akkor ebből egyre kevésbé hagyható ki a mezőgazdasági szervezetek keretében folytatott ipari tevékenység. Az ilyen jellegű információigény napjainkban rohamosan nő, s ennek kielégítésére az éves beszámoló jelentések keretében ma már a statisztika felkészült és ehhez a megfelelő számviteli bázis is rendelkezésre áll.

E rövid tanulmány keretében csak izelítőt lehetett adni a statisztikai és számviteli információs rendszer legfőbb sajátosságairól, helyéről és szerepéről a gazdasági információk bonyolult hálózatában. A gazdasági élet, a termelőerők és a technika fejlődése az információszerzés és -szolgáltatás területén mind hatványozottabban érződik. A modern gazdasági vezetés korszerű gazdasági információt igényel, megfelelő dokumentációs hálózatot és jól csoportosított elemző, s a kutatómunkát elősegítő publikációkat. Számviteli és statisztikai információs rendszerünk igyekszik ezekkel a követelményekkel lépést tartani.

!!!

I R O D A L O M

BÁTORFI R. - HONTI P. - KESZTHELYI K.: A vállalati statisztikai információs rendszer kérdései. Bp. Tankönyvkiadó, 1968. 95 p.

Betriebswirtschaftliche Information, Entscheidung und Kontrolle. Hrg. W. Busse von Colbe, G. Sieben. Wiesbaden, Gabler, /1969/. 499 p.

ESTENE, G.: Le "management information system" et les hommes. = Organisation Scientifique, 44.k. 12.sz. 1970. p.28-35.

HORVÁTH Gy.: A statisztikai információkezelés modern megszervezésének problémái. = Statisztikai Szemle, 48.k. 6.sz. 1970. p.659-674.

HUSZÁR I.: Gazdasági irányítás és információ. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen elmondott előadások anyaga - kéziratban.

HUSZÁR I.: A Magyar Népköztársaság statisztikájának fontosabb időszek-rű problémáiról. = Statisztikai Szemle, 49.k. 5.sz. 1971. p.451-466.

KISS A.: Gazdasági vezetés és információ. = Ipari és Építőipari Statisztikai Értesítő, 22.k. 7.sz. 1971. p.237-243.

KULLBACK, S.: Information theory and statistics. New York - London, Wiley - Chapman & Hall, /1959/. XVII, 395 p.

MATHELOT, P.: Le developpement des systems informatiques pour la gestion des entreprises. = Les problèmes de gestion dans l'entreprise. Colloque National de Cannes, 1969. Paris, Dunod, 1970. p.305-314.

REZA, F.M.: Bevezetés az információelméletbe. Bp. Műszaki K. 1966. 583 p.

THEIL H.: Közgazdaságtan és információelmélet. Bp. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1970. 501, /2/ p.

Mrs. NYITRAI, V.: Information system for statistics and accountancy

Oral and numerical forms of information may concern various fields of social and economic life. The article discusses that type of information which appears in the economic field in numerical form, with special view to information of primarily economic nature. It treats the place and role of information pertaining to statistics and accountancy in the overall information system. As is widely known both kinds of the above-mentioned information depend on the objectives of economic policy and on the actual system of economic guidance in the given country. The types of information systems are strongly influenced by the mechanization of information processing techniques.

The article outlines, in detail, the multi-channel information gathering system of statistics, its resemblance to and variance from the information system of accountancy. It also outlines the method of utilizing such types of information both at a macroeconomic level /i.e. at the level of authorities, bodies controlling the individual enterprises, of broad branches of industries, or generally at a national economy level/ and at a microeconomic level /i.e. at the level of enterprises, institutions/. The article also dwells upon the demand for the complexity of information systems, this being an essential need of up-to-date industrial management.

Finally, it tackles a question, which in our days forms a crucial problem of the statistical practice, both at home and abroad, namely the question of determining the counting unit. In this respect both the users' needs and international comparisons have necessitated the gradual introduction of a counting unit more homogeneous than before.

НИТРАИ, В.: Статистическая и счетоводная информационная система

Текстовая и числовая информация охватывает самые различные области общественной и экономической жизни. Автор статьи занимается числовой информацией экономической жизни в особенности информацией сугубо экономического характера. Рассматривается место и роль статистической и счетоводной информации в информационных системах. Общеизвестно, что оба вида информации зависят от целей, поставленных в экономической политике и от конкретной системы управления хозяйством. Виды информационных систем зависят и от степени механизации техники обработки.

Автор подробно описывает многоканальную систему сбора статистической информации, далее сходные и отличительные ее черты по сравнению со счетоводной системой информации. Подвергается анализу метод использования счетоводной и статистической информации как на макроэкономическом уровне, т.е. на уровне учреждения, так и на микроэкономическом уровне, значит в области органов, управляющих предприятиями, отраслей или всего народного хозяйства. Подробно пишется о потребности в комплексности информационных систем, как об одной из чрезвычайно важных потребностей современного управления промышленностью. Наконец автор занимается важной проблемой международной и нашей нынешней статистической практики, а именно определением единицы учета. Запросы потребителей и различия между странами одинаково вызвали потребность в постепенном введении более однородной единицы учета.

+
+ +

Frau NYITRAI, V.: Das statistische und rechnungstechnische Informationssystem

Die verbalen und zahlenmässigen Formen der Information können sich auf verschiedene Gebiete des gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Lebens beziehen. Der Artikel befasst sich mit den im Wirtschaftsleben in zahlenmässiger Form erscheinenden Informationen, unter diesen besonders mit jenen von wirtschaftlichem Charakter. Es wird die Lage und die Rolle der Informationen in der Statistik und in der Rechnungsführung innerhalb des Informationssystems besprochen. Es ist bekannt, dass beide Informationsarten von den wirtschaftspolitischen Zielsetzungen und dem konkreten System der Wirtschaftsleitung abhängen. Die Typen der Informationssysteme werden durch den Grad der Mechanisierung der Bearbeitungstechnik beeinflusst.

Der Artikel erörtert eingehend das mehrkanalige Datensammlungssystem der Statistik sowie ihre Ähnlichkeiten und Abweichungen zu dem Informationssystem der Rechnungsführung. Die Methoden der Anwendung dieser rechnungstechnischen und statistischen Informationen werden sowohl auf mikroökonomischer, also auf Betriebs- und Institutionsebene, wie auch auf makroökonomischem Niveau, also auf der Ebene der Betriebsleitungsorgane, der konzentrierten Wirtschaftszweige und der ganzen Volkswirtschaft untersucht. Der Beitrag erörtert eingehend den Anspruch auf die Vielseitigkeit des Informationssystems, eine Voraussetzung, die für die moderne Industrieleistung unentbehrlich ist. Die Autorin behandelt auch eine Frage, welche sowohl für die internationale als auch für die inländische Praxis in der Statistik ein wichtiges Problem darstellt, nämlich die Bestimmung der Aufnahmeeinheit.

Die gesteigerten Anforderungen der Benutzer und auch der Vergleich mit dem Ausland erfordern nämlich die Einführung einer neuen homogenen Aufnahmeeinheit für die Rechnungsführung.